

Tampere

RATINAN SUVANNON ASEMAKAAVAN ARKEOLOGINEN VEDENALAISINVENTOINTI

FCG Finnish Consulting Group Oy ja Nordic Maritime Group Oy

21.8.2024

Sisällys

1	Tiivistelmä ja arkistotiedot	2
2	Johdanto.....	3
3	Alue	3
4	Menetelmät.....	5
5	Alueen historiaa.....	6
6	Maastotyöt.....	11
7	Kohteet.....	13
8	Tulokset	19
9	Lähteet	20

1 Tiivistelmä ja arkistotiedot

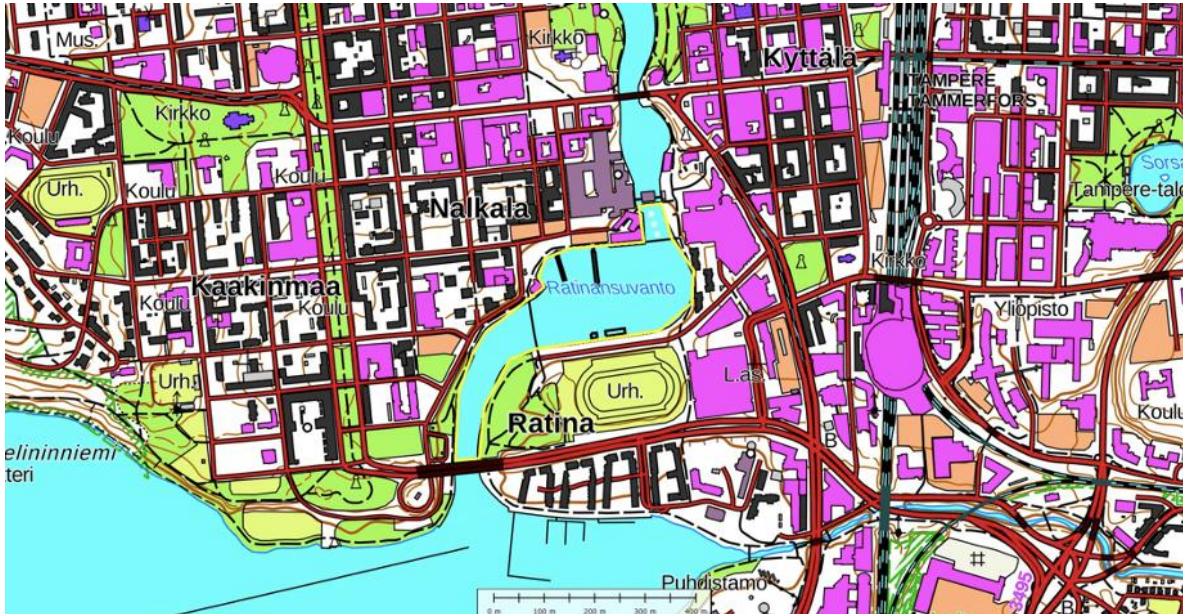
Nordic Maritime Group Oy suoritti vedenalaisen inventoinnin Tampereen Ratinan suvannossa 27.6.2023 osana Ratinan suvannon kaavan selvitystä. Selvitys tehdään, jotta kulttuuriperinnön asettamat reunaehdot asemakaavan muutokselle voidaan ottaa huomioon suunnittelussa. Inventointi tehtiin viistokaikuluotaamalla ja havaitut kohteet tarkastettiin visuaalisesti ROV-robotilla. Pohjassa havaittiin kivirakenteita, jotka liittyvät suvannossa sijainneiden erilaisten rakenteiden perustuksiin. Lisäksi havaittiin laajempi puutavaraa sisältävä alue Ratinan stadionin rannassa, mikä liittyy todennäköisesti tukinuiettorakenteisiin sekä mahdollisesti laiturirakenteisiin ja alueelle ajalehtineeseen irtotavaraan. Pohjassa havaittiin myös tukkeja.

Taulukko 1. Tehdyn arkeologisen inventoinnin arkistotiedot.

Arkistoitava tieto	Tiedon kuvaus
Tutkimustyyppi:	Arkeologinen vedenalaisinventointi
Tutkimuslaitos:	Nordic Maritime Group Oy
Tutkimuksen tekijä:	FM Eveliina Salo, FM Maija Huttunen, FM Riikka Tevali
Kenttätyöaika:	27.6.2023
Tutkimusten rahoittaja:	Tampereen kaupunki
Muinaisjäännökset:	-
Aikaisemmat tutkimukset lähialueella:	Kuitunen & Luoto 2011, Raninen 2014, Luoto & Salo 2023
Aikaisemmat löydöt:	Ei löytöjä

Kuva 1. Tarkastusalue kuvattuna lännestä.

Kartta 1. Ratinan suvannon tarkastelualue.

2 Johdanto

Tampereen Ratinan suvannossa tehtiin NMG Oy:n toteuttamana arkeologinen vedenalaisinventointi 27.6.2023 osana alueen asemakaavan selvitystä. Työ tehtiin Heilu Oy:n alihankintana, FCG Oy:n tarjouspyynnön johdosta. Vedenalaisen inventoinnin tavoitteena oli selvittää kulttuuriperinnön tuottamat reunaehdot asemakaavan suunnittelulle. Asemakaavalla pyritään mahdollistamaan silta- ja laiturirakenteiden rakentaminen vesialueelle (Takonraitti ja Värjärsilta). Keskustan osayleiskaavassa todetaan jalankulun yhteyksien tarve Mokkapuistosta Kehräsaareen, sekä tavoitellaan Ratinan suvannon alueen kehittämistä oleskelu- ja virkistysalueena (FCG Oy, tarjouspyyntö).

Tutkimuksessa selvitettiin alueen arkeologiset kohteet ja paikannettiin ne laitur- ja siltarakenteiden suunnittelua varten. Työ sisälsi Ratinan suvannon viistokaikuluotauksen ja sen perusteella havaittujen potentiaalisten arkeologisten kohteiden visuaalisen tarkastuksen.

Ratinan suvannossa havaittiin kolme kivrakennetta ja suurempi runsaasti puutavaraa sisältävä alue Ratinan Stadionin rannassa.

3 Alue

Ympäristö

Tutkimusalue koostuu Tampereen Ratinan suvannon järvenpohjasta, erityisesti etelässä Ratinan, pohjoisessa Laukontorin ja värjäämön sekä idässä Kytälän kaupunginosan rantavesistä. Ratinan

suvanto on Tampereen keskustassa, Tammerkosken alapuolella, ja on nimensä mukaisesti kosken suvanto, jossa se yhtyy Pyhäjärveen. Ratinan suvannon rantoja on muokattu 1800-luvulta lähtien, niitä on suoristettu, täytetty sekä pengerrytetty. Ratinan suvannosta ei tunneta aikaisempia vedenalaisia muinaisjäännös- tai kulttuuriperintökohteita. Lähin kiinteänä muinaisjäännöksenä suojeltu kohde on alaputouksen neulapadon perustus, Tammerkoski 9 (mj-tunnus 1000023810).

Ratinan suvannon rannoilla sijaitsee useita ravintoloita, laivaravintoloita ja Laukontorin satamasta on myös laivayhteys Laukon kartanolle. Tutkimusalueen länsiosassa suvannon yli kulkee vuonna 2010 valmistunut Laukonsilta ja pohjoisessa se rajautuu voimalaitospatoon. Voimalaitoksen edustalle vuonna 1985 valmistunut Vuolteensilta on niin matala, ettei sen alta mahdu kulkemaan veneellä.

Vuolteensilta, sen pohjoisen puoleinen vesialue sekä etelässä Ratinan alue rantaan saakka ovat osa Tammerkosken teollisuusmaisemaa, jotka kuuluvat vuonna 2009 määritettyihin Valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin (tunnus 5021). Aikaisemmassa, vuoden 1993 RKY-listauksessa alue ulottui nelisenkymmentä metriä etelämmäs Vuolteensillasta eli nykyiselle tutkimusalueelle. Ratinan suvannon rannoilla ei kuitenkaan sijaitse teollisuusrakennuksia.

Vuolteensillan eteläpuolella tutkimusalueella on voimakas virtaus, minkä vuoksi pohja koostuu enimmäkseen kallioista ja kivikoista sekä karkeammasta sedimentistä. Kauempana virtauksesta esiintyi myös pehmeämpiä pohjia. Veden syvyys suvannossa on pääosin matalaa, noin 5 metriä. Vuolteensillan etelä- ja itäpuolella, sekä Laukontorin rannassa kalliopohja nousee jyrkästi noin metrin syvyyteen ja osin pintaan asti erottuu suuria kivenlohkareita.

Kuva 2. Ratinan suvannon eteläosassa kuvan vasemmassa laidassa Laukonsilta ja kuvan oikeassa reunassa osa matalaa Vuolteensiltaa sekä H. Liljeroosin tehdasrakennuksen punaista julkisivua.

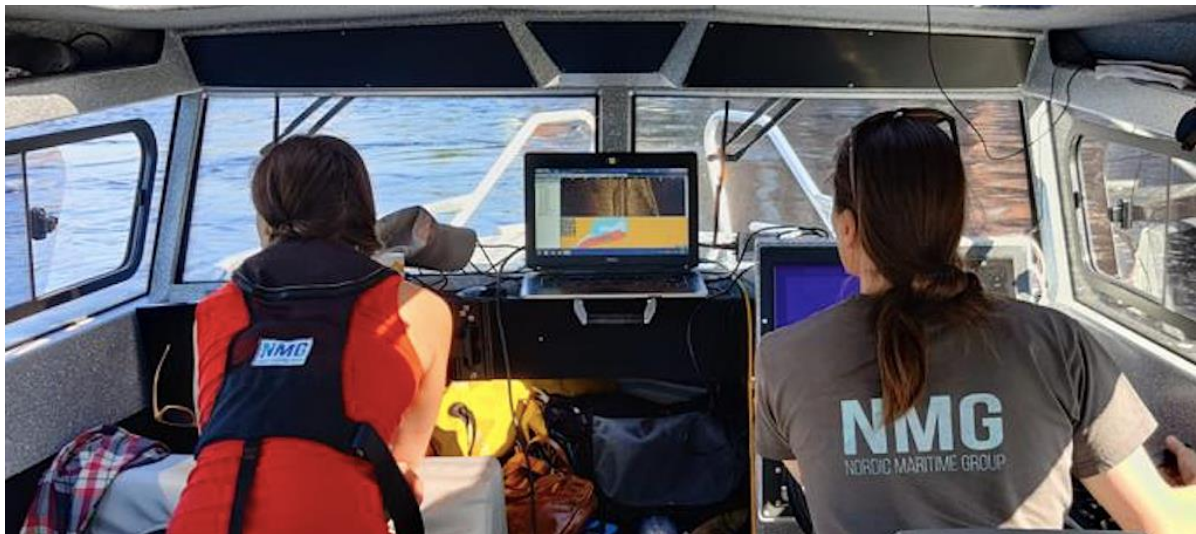
Tutkimusalueen tutkimushistoria

Inventointialueella ei ole aikaisemminkin suoritettu arkeologisia vedenalaistutkimuksia. Sen sijaan suvannon pohjoispuolella, Tammerkosken pohjalla havaintoja tekivät vuonna 2011 Tampereen maakuntamuseon tutkijat Hannele Kuitunen ja Kirsi Luoto (Tampere Tammerkoski, Tarkastus koskenpohjalla 22.8.2011). Frenckellin aluetta tutki viimeksi vuonna 2021 Kalle Luoto (Tampereen kaupunki, Frenckellin asemakaavan muutoksen 8776 arkeologinen selvitys, Heilu Oy). Sami Raninen inventoi vuonna 2014 Tampereen keskustaa (Tampere. Keskustan osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi 2014).

4 Menetelmät

Esityövaiheessa tutkittiin alueen historiallisia kuvia ja karttoja sekä kirjallisuutta alueen käyttöhistorian selvittämiseksi. Lähistön tunnettuihin muinaisjäänneksiin ja kulttuuriperintökohteisiin tutustuttiin Museoviraston ylläpitämässä rekisterissä (www.kyppi.fi)

Maastotyöt tehtiin 27.6.2023. Inventointi tehtiin viistokaikuluotaamalla sekä tarkistamalla mielenkiintoiset kohteet ROV-robotilla.

Kuva 3. Menetelmiin kuului mm. viistokaikuluotaaminen.

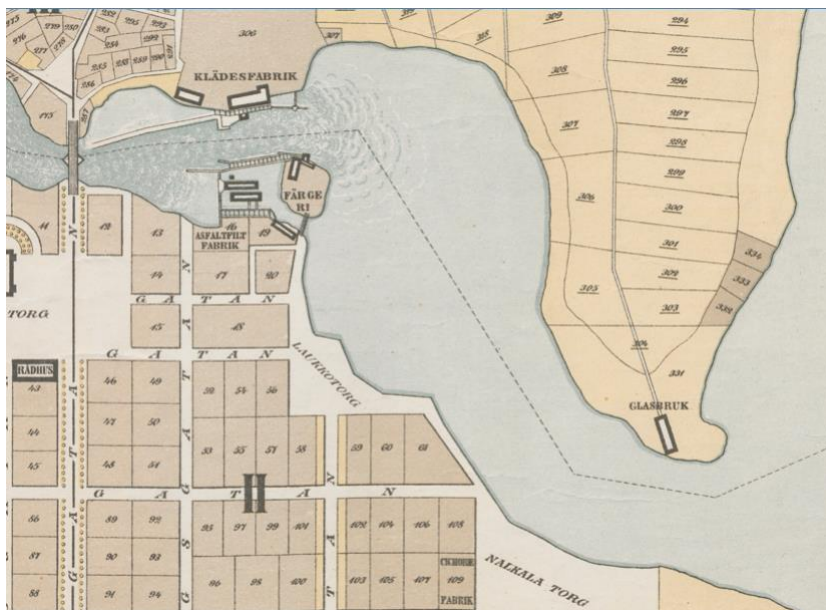
5 Alueen historiaa

Tammerkoski oli vuosina 1775–1870 Hämeen läänin ja Turun ja Porin läänin rajana, kunnes Tampereen kaupunki perustettiin vuonna 1779. Keskiajalta lähtien Tammerkoski on toiminut alueen kaupallisena keskuksena ja alueen teollistuminen lähti käyntiin 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Koski sai kuitenkin virrata melko vapaana aina vuosisadan puoliväliin saakka ja alaosastaan 1900-luvun alkuun asti. (RKY 2009).

Ratinan suvannon rannat säilyvät rakentamattomina Tampereen vanhimmissa kartoissa (Hall 1808), joskin vuosisadan puoliväliin mennessä Laukontorin alue on jo kaavoitettu ja rakennettu ja nykyisen Vuolteensillan länsirannasta koskeen pistävä värjäämö oli rakennettu. Nykyisen Vuolteensillan kohdalla itäpäässä puolestaan sijaitsevat Verkatehdas ja Ratinanrannan kärjessä lasiruukki (Karta öfver Tammerfors stad 1877, kartta 2). Vuoden 1912 Tampereen kartassa Ratinan suvanto on merkitty vain Laukontorin satamapaikka (kartta 3). Vasta vuoden 1953 karttaan on merkitty laiturirakenteita suvannon etelärannalle sekä Pyhäjärveen johtavan väylän rantaan Ratinassa. Seuraavan kerran muutoksia on tehty v. 1974 painettuun Tampereen karttaan, jolloin Tampereen valtatie siltaa ylittää väylän Ratinan ja Eteläpuiston välillä. Suvannon alue säilyy kuitenkin vuosikymmenien ajan melko muuttumattomana aina Vuolteensillan rakentamiseen saakka.

Alueen historiallisissa ilmakuvissa on nähtävissä Ratinan suvannon muuttuminen 1900-luvun vuosikymmenien aikana. Ensimmäinen ilmakuva alueesta on vuodelta 1946, jolloin Ratinan rannasta suvanto on kerätty tukkinippuja puomin sisään. Laukontorin rantaan on kiinnitetty aluksia ja myös huviveneille on paikkoja. Näyttäisi siltä, että alueen itä- ja länsirannoilla on lautatarhoja. Myös Ratinan rannalla on paljon veneitä vedettynä rantaan. Seuraava ilmakuva on vuodelta 1956, jolloin lähes koko suvanto on tukkinippujen peitossa. Myös värjäämö näyttää laajentuneen suvantoon ja sen vastapäistä rantaa on täytetty (kuva 10). Myös vuoden 1963 ilmakuvassa suvanto on suljettu kelluvien puomein pohjoisesta etelään. Valtaosin kuitenkin myös ilmakuvista on nähtävissä, että suvannon alue pysyy vuosikymmenet hyvin samanlaisena.

Valokuvassa vuodelta 1937 näkyy alavoimalaitoksen rakentamisen aikaisia rakenteita Ratinan suvannossa. Alue on padottu kuivaksi myös suvannon suuntaan. Lisäksi kohti nykyistä Koskikeskusta kulkee kaksi väliaikaista siltaa. Näistä rakenteista on jäänyt jälkiä suvannon pohjaan.

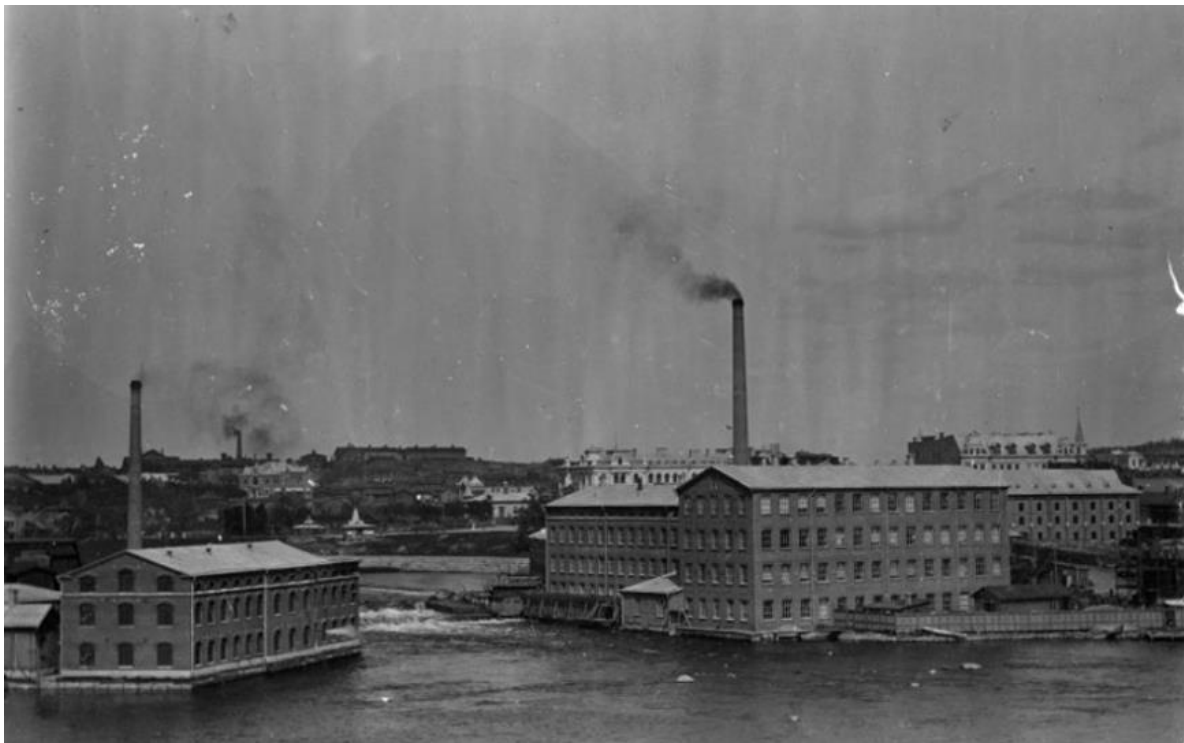
Kartta 2. Ratinan suvanto vuoden 1877 asemakaavakartassa. Pohjoinen on kuvan vasemmassa reunassa. (Kansallisarkisto)

Kartta 3. Tammerkoski ja Ratinan suvannon satamapaikka vuoden 1912 kartassa. (www.vanhatkartat.fi)

Kuva 4. Tammerkosken alaputous vuonna 1885. Taustalla Isosilta, oikealla verkatehdas ja vasemmalla Kattohuopatehdas. (Toiva 2021:62, Vapriikin kuva-arkisto, kuvaaja Svante Lagergrén.)

Kuva 5. Tammerkoski virtaa vielä ilman alapatoa vuonna 1897. Kuvassa H.Liljeroosin villakehrutehdas ja Tampereen verkatehdas. (Tampereen museot, diaarinumero 1583)

Kuva 6. Ratinan suvanto ja Alarannan tehtaat kuvattuna yläjuoksulle päin noin vuonna 1900. (Tampereen museot, diaarinumero 196. Kuvaaja E.A.Bergius)

Kuva 7. Alakoski Oy:n vesivoimalaitoksen rakennustyömaa kuvattuna 16.4.1937. Taustalla näkyy Verkatehtaan rakennuksia. (Toiva 2021:161, Vapriikin kuva-arkisto, kuvaaja HM Staf)

Kuva 8. Nippu-uittoa Laukontorin sataman, eli niin kutsutun Alarannan edustalla Ratinan suvannossa. Ajoitus noin 1920-luku. (Museovirasto HK19641129:115)

Kuva 9. Ratinan suvanto kuvattuna kohti Laukontoria. Tukkinippuja on aidattuna kelluvin puomein etualalla ja kuvan oikeassa laidassa. (Museovirasto HK10000:4791. Kuvaaja Welin, Gustaf Adolf)

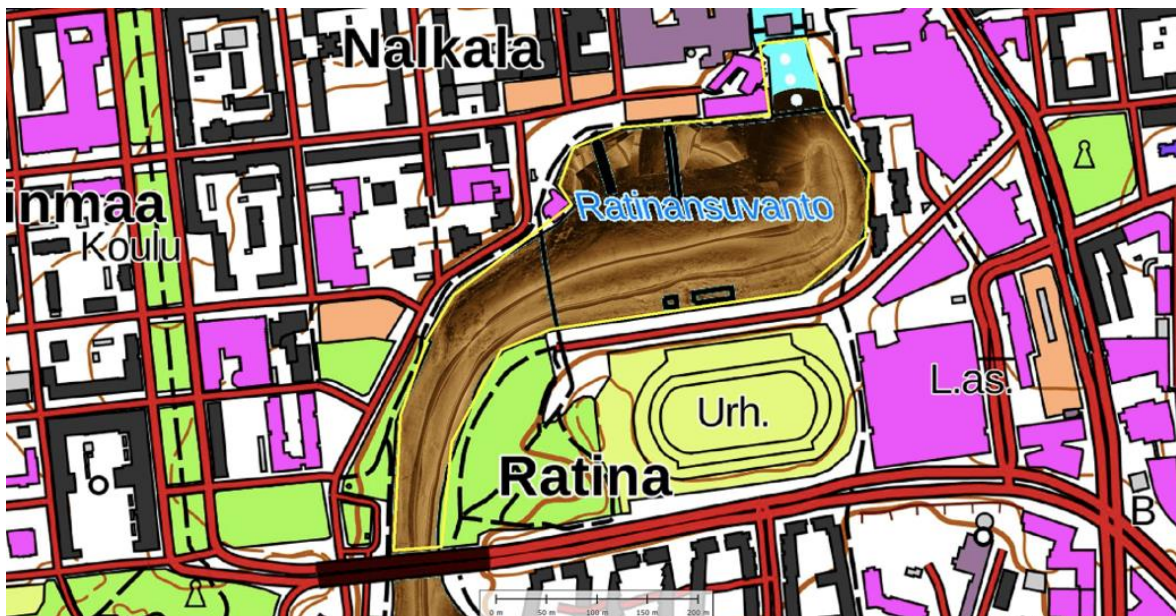
Kuva 10. Ilmakuvassa Ratinan suvannossa näkyy tukkilauttoja vuonna 1956. (MML, Paikkatietoikkuna)

6 Maastotyöt

Luotaustyö suoritettiin 27.6.2023. Sen aikana tutkimusalue viistokaikuluodattiin kattavasti ja luotauksessa havaitut todennäköisesti ihmisen toiminnasta johtuvat anomaliat tarkastettiin visuaalisesti ROV-robotilla. Virtaus asetti haasteita visuaaliselle tarkastukselle ja niitä suunniteltiin jatkettavaksi kosken kuivaamisen yhteydessä. Kuivaamisen nopeasti muuttunut aikataulu ei mahdollistanut enempää jatkotutkimuksia suvannossa. Kokonaan tutkimatta jäi vesialue Vuolteensillan ja voimalaitoksen välisellä alueella.

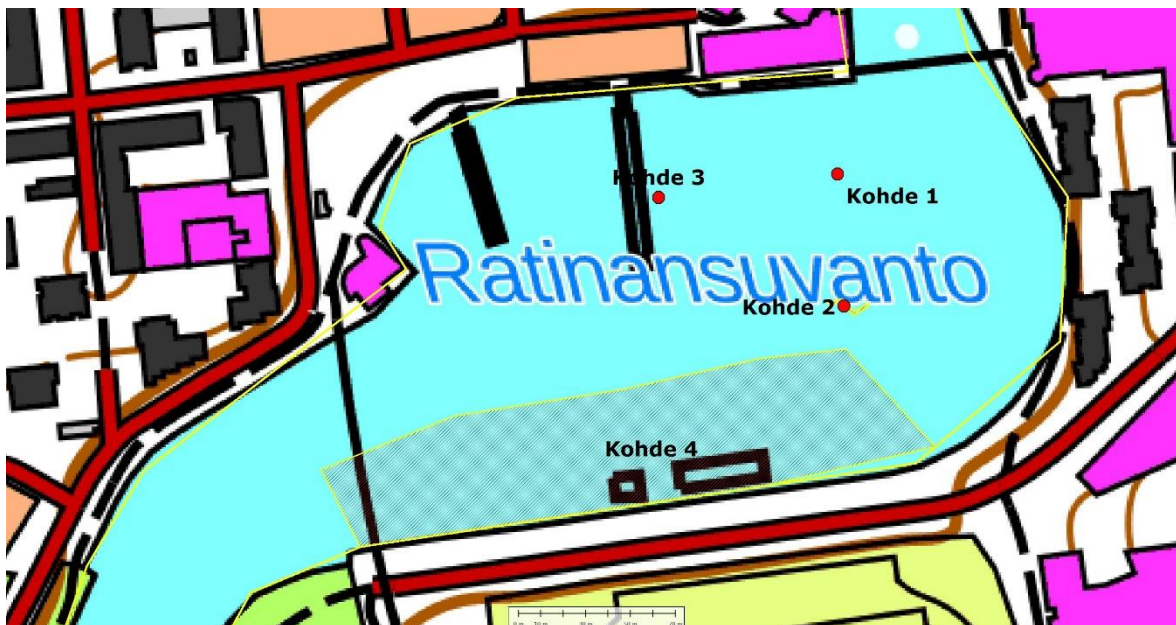
Tutkimuksessa käytettiin DeepVision DE3468D-viistokaikuluotainta. Alueella luodattiin 18 kpl 50 + 50 metrin kaistoja. Luotaukset tehtiin 680 kHz taajuudella. Aineisto tulkittiin kenttätyön yhteydessä DeepView –ohjelmistolla. Luotauksissa havaittiin pohjassa jälkiä ihmistoiminnasta. Pohjassa havaittiin kolme yksittäistä rakennetta sekä yksi laajempi puutavaraa sisältävä alue Ratinan rannassa. Yksittäiset havainnot koostuvat kiviperustuksista, joiden joukossa on myös hirsii. Muutamien hirsien päissä on nähtävissä salvoksia.

Ratinan rannassa havaittiin laajempi 250 metriä pitkä ja 55 metriä leveä puutavaraa sisältävä alue. Erityisesti suvannon keski- ja alaosassa on kerrostuneena huomattavia määriä uittotukkeja ja muuta puutavaraa. Kulttuuriperintöön viittaavat kohteet tarkastettiin visuaalisesti robottikameralla.

Kartta 4. Mosaiikkikuva viistokaikuluotauksen kattavuudesta tutkittavalla alueella. Karttapohja: MML peruskartta.

7 Kohteet

Kartta 5. Alueella havaitut kohteet 1–4 sekä aluerajaus laajemmalle puutavaran keskittymälle (rasterilla). Pitkänomaisen kohteen nro 2 rakenteiden sijainti on esitetty keltaisella viivalla Karttapohja: MML peruskartta.

1. Ratinan suvanto 1

Nimi: Ratinan suvanto 1 (ehdotus)

Kunta: Tampere

Muinaisjäännöstunnus: -

Muinaisjäännösstatus: muu kohde (ehdotus)

Muinaisjäännöstyyppi: kulkuväylät

Ajoitus: historiallinen, 1800–1900-luku

Koordinaatit: N 6822195 E 327778

Syvyys: Min 2,5 m Max 3,0 m

Koordinaattiselite: GPS-mittaus

Sijaintipaikka on Tampereen keskustassa Ratinan suvannossa. Kivet ovat aseteltu neliömäiseen muodostelmaan siten, että kosken puoleisella reunalla kivet ovat tiiviimmin. Kohde on kooltaan

noin 7 x 7 metriä ja se nousee pohjasta 50 cm. Todennäköisesti kyseessä on ollut perustuksena käytetty kivitäytteinen hirsiaarkku.

Alueella on sijainnut alavoimalaitoksen rakentamisen aikaisia väliaikaisia siltoja (kuva 7). Mahdollisesti jäännös on sillan perustamiseen liittyvä. Alueella on ollut säilytettynä tukkeja, joten kyseessä voi olla myös tukinuittoon liittyvän sulkupuomin ankkurointipisteen kiviperustus (kuva 10).

Kuva 11. Viistokaikuluotaukku kohteesta 1. Neliömäinen kivrakenne on todennäköisesti hirsiaarkun jäännös.

2. Ratinan suvanto 2

Nimi: Ratinan suvanto 2 (ehdotus)

Kunta: Tampere

Muinaisjäännöstunnus: -

Muinaisjäännösstatus: muu kohde (ehdotus)

Muinaisjäännöstyyppi: kulkuväylät

Ajoitus: historiallinen, 1800–1900-luku

Koordinaatit: N 6822136 E 327781

Syvyys: Min 5,2 m Max 5,7 m

Koordinaattiselite: GPS-mittaus

Sijaintipaikka on Tampereen keskustassa Ratinan suvannossa. Pohjassa on kiviä ja puuta aseteltuna jonomaisiin muodostelmiin. Koko alue on noin 44 metriä pitkä ja 10 metriä leveä. Viistokaikuluotauskuvaan ympyröity kivirakenne on 20 metriä pitkä ja 10 metriä leveä. Kuvassa sen alapuolelle jatkuu vielä 23 metrin matkalla pohjasta pystyssä oleva puutavaran jonomainen jäännö. Isoimmat kivet nousevat noin 50 cm pohjan tasosta.

Alueella on sijainnut alavoimalaitoksen rakentamisen aikaisia väliaikaisia siltoja (kuva 7). Mahdollisesti jäännö on sillan perustamiseen liittyvä. Alueella on ollut säilytettynä tukkeja, joten kyseessä voi olla myös tukinuittoon liittyvän sulkupuomin ankkurointipisteen kiviperustus (kuva 10) tai osa sulkupuomirakenteesta.

Kuva 12. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 2. Kivestä ja puusta muodostuva jäännö.

3. Ratinan suvanto 3

Nimi: Ratinan suvanto 3 (ehdotus)

Kunta: Tampere

Muinaisjäännöstunnus: -

Muinaisjäännösstatus: muu kohde (ehdotus)

Muinaisjäännöstyyppi: kulkuväylät

Ajoitus: historiallinen, 1800–1900-luku

Koordinaatit: N 6822184 E 327698

Syvyys: Min 3,6 m Max 4,2 m

Koordinaattiselite: GPS-mittaus

Sijaintipaikka on Tampereen keskustassa Ratinan suvannossa. Suorakaiteenmuotoinen massiivinen kiviperustus on kooltaan noin 15 x 6 metriä. Se sijaitsee lähellä käytössä olevaa laituria ja sen lounaispäässä on kantikas laiturin painokivi. Kivet nousevat pohjan tasosta noin 80 cm.

Mahdollisesti laiturin tai sulkupuominen ankkurointipisteen kiviperustus.

Kuva 13. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 3. Neliömäinen kivirakenne.

4. Ratinan suvanto 4

Nimi: Ratinan suvanto 4 (ehdotus)

Kunta: Tampere

Muinaisjäännöstunnus: -

Muinaisjäännösstatus: muu kohde (ehdotus)

Muinaisjäännöstyyppi: kulkuväylät

Ajoitus: historiallinen, 1800–1900-luku

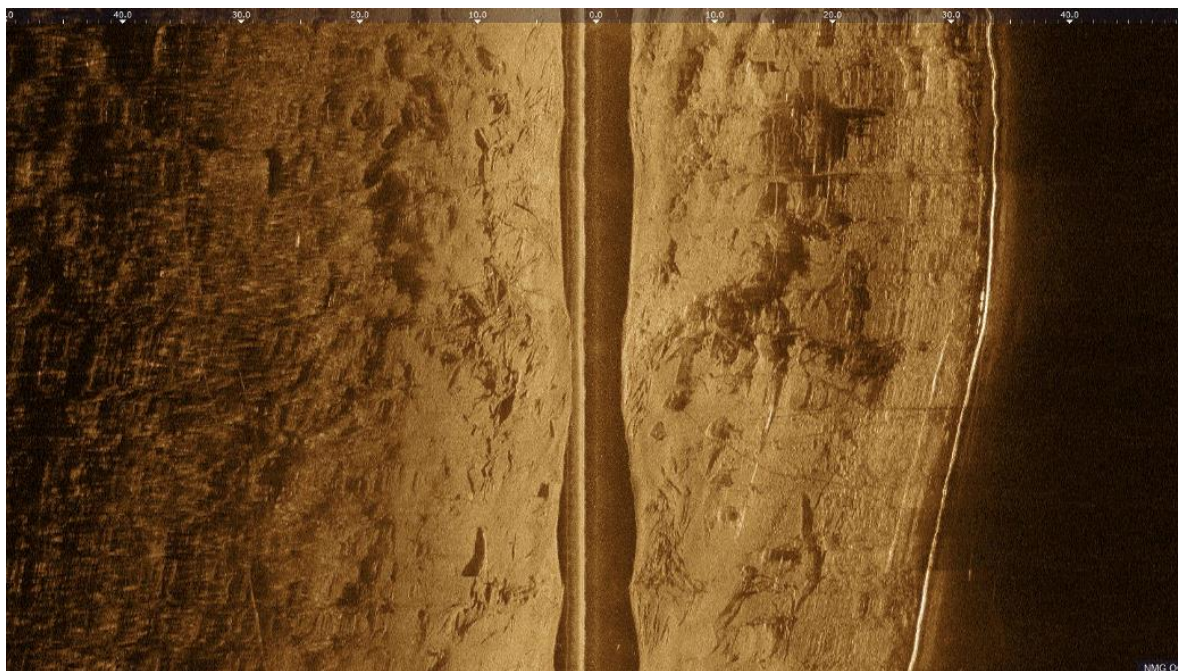
Koordinaatit: 6822029 E 327565, N 6822063 E 327548, N 6822117 E 327781,
N 6822074 E 327821

Syvyys: Min 3,0 m Max 5,5 m

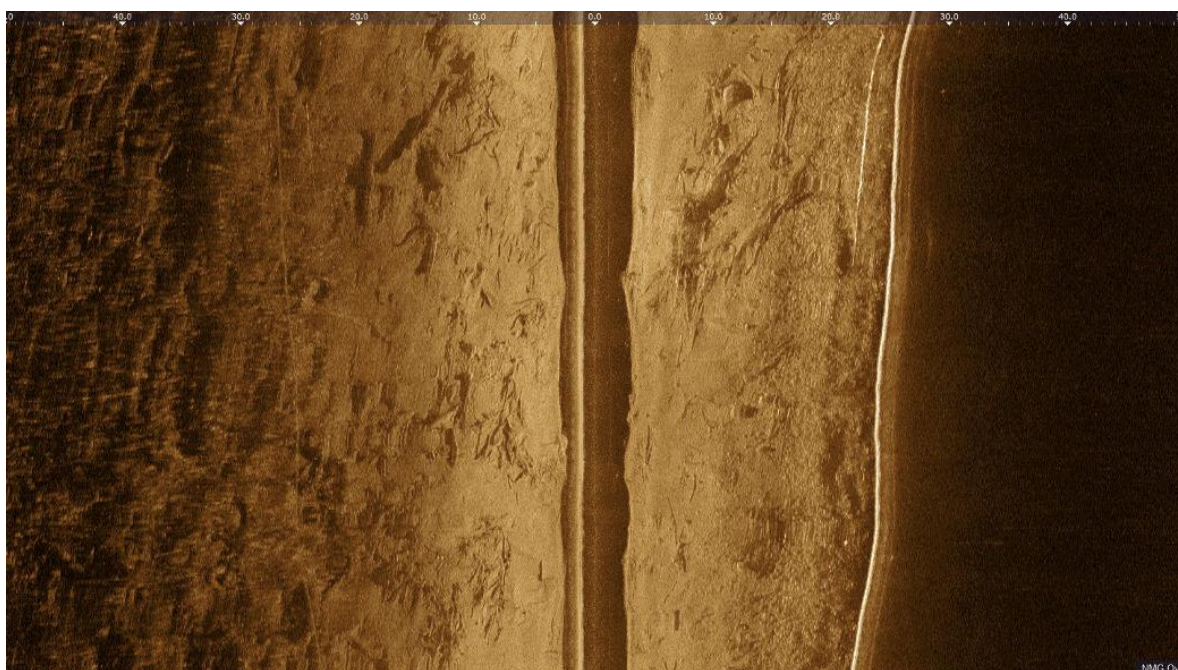
Koordinaattiselite: GPS-mittaus kohteen keskeltä

Sijaintipaikka on Tampereen keskustassa Ratinan suvannossa. Suvannon etelärannalla, Ratinan Stadionin puoleisella reunalla on noin 250 metriä pitkä ja 55 metriä leveä suvantoon kertyneen puutavaran alue. Puutavara nousee pohjan tasosta enimmillään noin 60–80 cm.

Alueella on todennäköisesti sekä vanhojen laituriin jäänteitä, uittotukkeja että muuta teolliseen ja virkistystoimintaan liittyvää materiaalia. Vanhojen kuvien perusteella alueella on säilytetty tukkilauttoja, joiden ankkurointipisteitä pohjassa on todennäköisesti myös.

Kuva 14. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 4. Alueen itäpää. Runsaasti puutavaraa pohjassa. Kuvassa oikealla Ratinan rantaviiva.

Kuva 15. Viistokaikuluotauskuva kohteesta 4. Havaitun alueen keskiosassa on runsaasti puutavaraa pohjassa. Kuvassa oikealla Ratinan rantaviiva.

8 Tulokset

Tutkimuksessa havaittiin kolme kivirakennetta suvannon pohjassa, jotka liittyvät todennäköisesti suvannossa olleiden erilaisten rakenteiden perustamiseen. Kohde 1 liittyy todennäköisesti alavoimalaitoksen rakentamisen aikana suvantoon rakennettujen väliaikaisten siltojen perustuksiin tai paikalle kiinnitettyjen tukkilauttojen ankkurointipisteisiin. Tällaiset perustukset ovat usein olleet kivitäytteisiä hirsiaarkkuja. Kohde 2 on mahdollisesti myös tukkilauttojen kiinnittämiseen liittyvä ja kohde 3 mahdollisesti laiturin perustus. Kohteet tarkastettiin visuaalisesti ROV:in avulla. Kovan virtauksen vuoksi tarkkoja kuvia kohteista ei ole.

Lisäksi tutkimuksessa havaittiin Ratinan puoleisen rannan alueella runsaasti uppotukkeja ja muuta puuainesta. Sijainti on luonnollinen kasautumisalue virran kuljettamalle ainekselle, mutta alueelta olevien historiallisten kuvien perusteella tässä on sijainnut myös tukkien ankkurointipaikka, mihin liittyviä rakenteita on pohjassa todennäköisesti myös tällä alueella. Alueen koko on noin 250 x 55 metriä ja sen rajausta määriteltiin karttaan ja alueelle annettiin kulmapisteiden koordinaatit.

Kaikki havaitut jäänteet ovat todennäköisesti lyhytaikaisesti käytössä olleita ja 1800–1900-luvulle ajoittuvia, painottuen todennäköisesti 1900-luvulle. Havaitut kohteet eivät sijaitse rakennettavaksi suunniteltujen alueiden välittömässä läheisyydessä. Ratinan rannassa sijaitseva laaja puutavaran alue jäi tutkimuksessa epäselväksi siten, että viistokaikuluotauksien perusteella ei pystytä päättämään sijaitseeko pohjassa kiinteitä rakenteita. Turvallinen sukeltaminen alueelle vaatii virtaamattoman olosuhteen.

9 Lähteet

Kuitunen, Hannele & Luoto, Kirsi 2011. Tampere Tammerkoski. Tarkastus koskenpohjalla 22.8.2011. Pirkanmaan maakuntamuseo/Kulttuuriympäristöyksikkö.

Museoviraston kuvakokoelmat, www.finna.fi

Paikkatietoikkuna. Historialliset ilmakuvat. Maanmittauslaitos. kartta.paikkatietoikkuna.fi

Tammerkosken teollisuusmaisema. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5021

Tampereen kartat Vanhat kartat-palvelussa. vanhatkartat.fi

Tampereen museot, siiri.tampere.fi

Kartat

Hall, Daniel 1808 (1775). Charta öfver Tammerfors stad i Björneborgs län och öfre Satakunda Härad. Kaupunkikartat (kokoelma). Itb* Tampereen kartat. Tampere Itb* 1/- -. Kansallisarkisto.

Karta öfver Tammerfors stad med en del omgifningar upprättad I December 1877. Kaupunkikartat (kokoelma). Itb* Tampereen kartat. Tampere Itb* 8/- -. Kansallisarkisto.